

УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ТА ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ КОЗАЧАТ-ХОРТИНГІСТІВ

Постановка проблеми. Школа спрямовує свою роботу на виховання громадянина та патріота України, прищеплює любов до української мови й культури, повагу до народних традицій; великого значення приділяє використанню скарбів народної пісенної творчості в справі військово-патріотичного виховання учнівської молоді. Теоретичною основою такого виховання є Конституція України та Концепція національно-патріотичного виховання молоді. На необхідність системної роботи у формуванні духовної особистості звертається увага у статті 56 Конституції України, Законах України „Про освіту“, „Про загальну середню освіту“, Державній національній програмі „Освіта“ („Україна XXI ст.“).

Проблема патріотичного виховання знайшла відображення в працях філософів В. Кременя, Л. Сохань, І. Фролова, психологів Б. Ананьєва, І. Бєха, Л. Виготського, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, учених-педагогів В. Білоусової, О. Вишневського, О. Пометун, Л. Товченко та вчителів-дослідників О. Лобової, В. Ляха, О. Махно, Л. Московчук, О. Несведова та ін. У дисертаційних дослідженнях Н. Полтавської „Формування духовних цінностей старшокласників засобами мистецтва“, Т. Саннікової „Духовне виховання молодших підлітків засобами християнської етики“ та інших патріотичне виховання є одним із головних методів формування цінностей у школярів.

Проблеми музичного навчання й оволодіння учнями вокально-хоровими навиками вивчали музичні теоретики, педагоги, вокалісти, композитори різних часів і різних країн, серед яких О. Варламов, М. Вериківський, В. Верховинець, М. Дилецький, Д. Кабалевський, З. Кодай, П. Козицький, М. Леонтович, К. Стеценко, та інші. Вони заклали методичні прийоми та основи роботи з дітьми, що дозволяють сучасному педагогу-практику працювати за методиками в різних вікових групах із впровадженням власного творчого досвіду, зокрема у вокально-хоровій роботі з патріотичними піснями.

Однак, ми вважаємо, що на сьогодні недостатньо висвітлені питання патріотичного й духовного виховання учнів козацьких класів засобами української народної пісні. Специфіка діяльності козацьких класів із використанням пісенної спадщини потребує теоретичного обґрунтування та належного навчально-методичного забезпечення, а цьому може сприяти національний вид спорту України – хортинг.

Мета статті – висвітлити головні особливості патріотичного та духовного виховання учнів козацьких класів засобами українських народних пісень.

Основні здобутки проведеного дослідження. Народна поезія вперше приходиться до дитини з ласкавою піснею матері над колискою, голубливо торкається ніжних струн серця, пробуджує в ньому любов до краси слова та музики народу [6, с. 93]. Наші діти змалку засвоюють культуру свого народу, вивчаючи рідну мову, слухаючи українські пісні, дивлячись вироби декоративно-прикладного мистецтва. Таким чином, вони вивчають життя та мислення свого народу, засвоюють його психологію, бо пісні особливо повно відображають світобачення народу, його етику та мораль, судження про особисті, родинні та громадські взаємини і т. п., а іншими словами – в них український народ яскраво проявляє себе. Проте, виховати в учнів любов до народної пісні можна лише при умові постійного вивчення її тексту, історії створення тощо протягом усіх шкільних років.

Процес патріотичного та духовного виховання в сучасному загальноосвітньому закладі здійснюється в навчальній і позакласній діяльності. Його ефективність залежить від спрямованості виховного процесу, інноваційних методів і форм організації. Тривалі дослідження з патріотичного та духовного виховання засобами пісні в експериментальних козацьких класах КУ ССШ № 10, КУ ССШ № 3 виявили її надпотужний вплив на формування ціннісних якостей зростаючої генерації нашої країни. Народна пісня патріотичного змісту не тільки будить любов до рідного краю, а й мотивує учнів до вивчення рідної мови, пробуджує в них паростки патріотизму,

милосердя, формує духовність та естетичний смак. Слід зазначити, що кожна пісня складається зі слів та музики. Ці два компоненти міцно між собою пов'язані, але кожен із них у процесі мистецької творчості й естетичному сприйманні виконує свою роль. Слово передає думки, поняття, уявлення, тобто інтелектуальні складові психіки людини, а музика – підсилює її емоційні та духовні переживання. Олександр Довженко стверджував, що українська народна пісня – це геніальна поетична біографія українського народу. Адже народна пісня, мова, традиції перебувають у нерозривному зв'язку з конкретним місцем на землі, яке сьогодні називають геокультурою. Ще Климент Квітка та Леся Українка наголошували на необхідності вивчення народних пісень, музики в зв'язку з тим середовищем, де вони звучать. Адам Міцкевич вважав народну пісню духовним обличчям нації, а Григорій Тютюнник говорив, що в пісні сповідається душа. Музика переважно відображає емоційні переживання з їх найрізноманітнішими відтінками. Вони можуть бути настільки тонкими та глибокими, що їх не можна виразити словами. Музика впливає на емоції людини безпосередньо, в той час, коли всі інші види мистецтва діють на відчуття через думки й уявлення [12, с. 58].

Народні пісні та хорові твори завжди були дієвими засобами виховання самосвідомості українського народу, протистояли націоналізму та релігійному гнобленню з боку інших народів. У козацьких класах хорове виконання патріотичних пісень формує в учнів найкращі якості козак-лицаря, впливає на формування козацького духу майбутнього воїна-патріота, захисника рідної землі з вираженою українською національною свідомістю, сприяє згуртуванню, активізує діяльність дитячої козацької громади. Українська народна пісня виховує в козачат загальний смак до прекрасного, розвиває естетичне почуття, сприяє гартуванню сильного непоборного духу, збагаченню духовної сутнісної основи майбутнього захисника Вітчизни.

Отже, в системі патріотичного, духовного та естетичного виховання велику роль відіграє народна пісня. К. Д. Ушинський писав, що з уст народу „лине чудова народна пісня, з якої черпають своє натхнення і поет, і художник, і музикант ...“ [13]. Не випадково він радив широко використовувати у виховній роботі з дітьми кращі зразки українського фольклору. Народна пісня – чисте джерело, яке приносить людині мужність, красу та молодість, радість і натхнення. Тому, радимо використовувати в роботі з учнями козацького класу збірки обрядових пісень, серед яких і пісні про хортинг [5], і „Пісні Сумщини“ [10], які дають досить повне уявлення про пісенне багатство українського народу, історичне виникнення та розвиток Національного виду спорту України – хортинг і водночас ілюструють ті зміни, що відбулися внаслідок його еволюції впродовж століть. Українці, козачата-хортингісти систематично прослуховують і співають патріотичні пісні, які є на офіційному сайті УФХ (С. Агнянников „Хортинг“, Б. Керичок „Марш Української Федерації Хортингу“, „Хортинг – Сила і Честь“, „Хортинг – уперед за перемогою“) [5] та в збірці [10] – кобзарські пісні – найпопулярніші зразки творчості відомих кобзарів-бандуристів Є. Адамцевича та Є. Мовчана.

Формі української народної пісні відповідає її зміст. В ньому показані всі вияви життя українського народу, його релігійні вірування та звичаї, погляди на мораль, ставлення до природи, патріотичні почуття, прагнення до волі й т. п. Українська народна пісня напряму впливає на духовний розвиток малого козака-хортингіста. Про духовність С. Гончаренко писав, що „... духовність у сучасному світі – це далеко не релігійність, це наукові знання, вміння розібратися в світі, в якому ми живемо. ... Вона передусім є індивідуально-особистісною категорією. Духовність належить людині, вона завжди персоніфікована, хоча „дозволяє“ собі виступати і в суспільних формах ...“ [3, с. 4].

У той же час українська народна пісня сприяє зміцненню у козака й джури віри в Бога. В уявленні нашого народу Бог є Творець світу. Творець, творчість Якого ніколи не припиняється. Бог не є Абсолютною Істотою. Він близько стоїть до кожної людини. Тому так часто в обрядових й інших народних піснях про Бога вживається епітет „милий“. „Славен еси, наш милий Боже. На небесі“ (приспів колядки). Пісня зв'язує людину з поколінням сучасним й минулим і має великий вплив на душу людини. У народних піснях українець „чує“ голоси своїх предків, що колись радісно зустрічали весну або звеличували народження Христа, „чує“ голоси козаків, що йшли на бій з ворогами. Проходячи повз Церкву, українець, вихований у народних традиціях, неодмінно зніме шапку та перехреститься. Ні один із народів не святкує з такою великою урочистістю свята

Спаса та Пречисту, як українці. Крім глибокої релігійності українця характеризує щирий патріотизм. У душі його органічно поєднані глибока віра в Бога й любов до „народу християнського“. Для нього Бог і Батьківщина – найвищі блага. Український лицар живе для Батьківщини, він завжди готовий віддати за неї своє життя. Найдорожчі для нього – лицарська честь і слава. У піснях козаки бажають: „Нехай піде наша слава поміж лицарями“ [2, с. 32].

Актуальним на сьогодні є використання пісні під час проведення фізкультурних хвилинок на перервах, уроках, що сприяє козацькому гартуванню молоді. Так, наприклад, для зняття напруги в верхніх кінцівках, нервово-психічного навантаження, для розвитку дрібної моторики, учні козацьких класів, згідно козацької та народної педагогіки, виконують українські народні пісні-гри „Два півники“, „Іди, іди дощику“, „Подольночка“ та ін. [4, с. 24–25].

Поняття захисту рідної землі в козацьких думках, історичних піснях ототожнюється з поняттям християнської православної віри, яка в ситуації протистояння магометанству й католицизму набирає сенсу ідеологічного захисного щита. Захист православної віри й рідної землі відображається в козацьких думках про Самійла Кішку, козака Голоту, Івася Коновченка, піснях про Богдана Хмельницького. Так, Самійло Кішка, взятий у турецький полон, піднімає повстання невільників, захоплює кращу турецьку галеру і, звільнивши більше двохсот невільників-християн, повертається з ними в Україну. Малолітній Івась Коновченко, котрий, незважаючи на заборону матері, йде у бій з татарами, щоб захистити Вітчизну і „отцовської слави не втратити“, гине як герой. Козак Голота – переможець у герці з татариним – це образ відчайдушного українського воїна-спартанця, для якого свобода вища за усякі життєві привілеї. До останньої козацької думи близька за характером – козацька дума про Ганджу Андибера. Вона співзвучна духові „другого ренесансу“ – європейському бароко, ідеалом якого стає аскет-мудрець [9, с. 24], що для нього життєві блага не є самоціллю. Степ, мандри, лицарська смерть, покладена на вівтар козацької честі та слави, – така суть високопоетичної козацької думи „Федір безрідний, бездольний“. Вона звучить у виконанні талановитого бандуриста Георгія Ткаченка (1898–1993).

У жодному з жанрів українського фольклору немає такої колоритної орнаменталізації слова, музики, як у козацьких думках. Канонічність середньовічної поезії та музики поєдналися в них із бароковим оздобленням, орнаментикою. Важливе місце в поезиці відіграють характерні саме для козацьких дум риторичні фігури, які посилюють емоційну насиченість розповіді шляхом градації синонімів: грає-виграє, плаче-ридає, рече-промовляє [11]; специфічні ампліфіковані словосполучення, нетипові для інших епічних жанрів: хвиля-хвилешна, піший-пшаниця, чужий-чужаниця, бездольний-безродний тощо. Самобутнім жанром українського фольклору є думи, які, за загальним визнанням учених багатьох країн, є гордістю та окрасою не лише вітчизняної, а й світової культури. Вважаємо, що доцільно пояснювати учням значущість високої оцінки українських дум, вченими різних національностей, за їх ідейне спрямування, прояви лицарського духу та неповторну поетику, художню образність. Зміст дум розкриває споконвічну традиційну прив'язаність українців до рідної землі, родючих чорноземів, якими їх обдарувала природа. Для наших предків-лицарів не було нічого гіршого, як жити далеко від рідного краю, землі батьків і дідів, на чужині. На чужій землі козаки завжди „журяться журно“. Такі козаки „утопили головоньку у чужую сторононьку, у чужую сторононьку, та на чужу чужиноньку“ [15, с. 143].

Козацькі пісні співалися по всій Україні та найбільше в центральних районах Лівобережжя й Правобережжя, де розгорталися воєнні дії. Про це свідчить їх лексика, розспівний мелос, типовий для цього регіону. Він виходить за межі традиційної обрядової пісні, наближений до міської лірики, нерідко у маршових темпах. Очевидно сама епоха, козацьке середовище, у якому було немало освічених людей, помітно розширили лексичні та інтонаційно-музичні обрії фольклору. Виконання цих пісень формувало гуртовий спів, який впливав на розвиток інтонаційного діапазону пісень, на їх діалогічність, збагачення драматургічної форми. Так, заспівно-приспівний характер пісень „Ой на горі та жінці жнуть“ або „Засвистали козаченьки“ засвідчують появу нової контрастної драматургії в мелодії. Ряд історичних пісень (про Морозенка, про Саву Чалого, про Нечая, про Хмельницького) любили співати кобзарі, лірники, накладаючи свій карб на музичне відтворення цих сюжетів, трактуючи їх у стилі дум.

Надзвичайно цікава та своєрідна музично-поетична форма дум. Вони здебільшого починаються широким епічним заспівом на одному вигуку – „Гей-гей“. Подальший розвиток ґрунтується на чергуванні оповідальних епізодів, побудованих на вільній імпровізаційній речитації на одному-двох тонах, і розгорнутих, ліричних за характером, мелодичних фраз, сповнених глибокого почуття та великої експресії. Ритмічний малюнок музики дум зовсім вільний, пов'язаний з ритмікою схвильованого живого слова. Близькі до історичних пісень характером поетичних і музичних образів козацькі пісні. Суворий козацький побут, похідне життя, славна рицарська смерть, чудова степова природа, образи вірних товаришів козака – шабля й кінь – найбільш поширені в піснях. Тому можна повністю погодитися з думкою В. Чичерова, що „народна пісня, за край рідкісними винятками, сюжетна; це обумовлює її композиційні і поетичні особливості і неначе зближує її з епічними повісткуваннями“ [14, с. 332].

Для мелодій українських народних пісень характерне використання, крім звичайних мажору та мінору (гармонічного та натурального), деяких ладових видозмін, що виникають унаслідок хроматизації (підвищення або пониження на півтону) окремих ступенів ладу. Найбільш поширеним є підвищення IV та VI ступенів мінору, IV ступеня мажору, пониження II в мінорі, VII у мажорі. Аналізуючи українську пісню можна спостерігати, що вона йшла логічним шляхом розвитку – „від простого до складного, від малого до великого“ ... з мелодією на протязі півтону, чи однотону... через „діхорд, трихорд, тетрахорд, пентатоніку, гексахорд“, давні грецькі лади, а потім „лади церковні приводять нас до сучасного мажору й мінору та властивої української гами: мінор із підвищенням IV і VI ступенем ... від строфічної форми ... до вільного речитативу козацьких дум, ... від гостро окреслених танкових ритмів до ритму мішаного ... імпровізаційність – найцікавіше музичне явище. Стовбур мелодії на наших очах обростає гіллям і листям „підголосків“, іншим у кожному вірші пісні. І коли б заставили співаків повторити музику так само, як вони тільки що співали, – вони не зможуть. Це є „творіння“ в самому докладному значенні слова, – „експромт“. Характер і музикальне багатство цих підголосків залежить від музикальності співака, його настрою, загальної звукової ситуації й уважності слухача [8, с. 24–25].

На Україні дуже люблять гуртовий спів на декілька голосів. Здебільшого пісню заспіває один виконавець, а потім його підхоплює гурт. У гуртовому співі часто рівнобіжний рух підголосків приводить до дуже колоритного звучання паралельних тризвуків. Типовими для народного багатоголосся є закінчення фрази в унісон або октаву. Вивчення народних пісень стимулює ініціативу, творчу активність учнів. Важливо тільки вміло використовувати різноманітні прийоми, узгоджуючи їх з методами навчання.

Близькими до дум за тематикою та епіко-героїчним характером є історичні пісні, їх особливою рисою є посилення в тексті на конкретні історичні події й особи („Пісня про Байду“, „Гей, не дивуйте, добрії люди“, „Гей, на горі та жінці жнуть“, „Про Морозенка“, „Про Бондарівну“, „За Сибіром сонце сходить“, „Про Довбуша“ та ін.). Музика історичних пісень переважно мужнього вольового характеру. Мелодичний малюнок позначений широкою наспівністю. В них часто зустрічається маршова ритміка (наприклад, пісня „Гей, не дивуйте, добрії люди“, що оспівує визвольну війну 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького). Музична форма історичних пісень перебуває в тісному зв'язку з віршем і вона дворядкова. Переважно вживається три типи мелодики: речетативна, кантиленна, моторна (маршова та танцювальна). Основні мелодичні типи для історичних пісень – речетативний та кантилений. Тут переважає гомофонно-гармонічне та підголосково-поліфонічне багатоголосся, а також третій – проміжний (мішаний), де поєднуються прийоми двох попередніх видів багатоголосся. Повстанські пісні мають переважно куплетну будову, де друга половина строфи повторюється як рефрен [7, с. 134, 235]. Основну групу повстанських пісень складають маршові та патріотичні. Головна їх ідея – заклик до боротьби, до звільнення з кайдан, до руйнування тюрем. Такі „Гей же до бою, браття, за волю!“, „Ми – українські партизани“, „Гей там, далеко, на Волині“, „З-за гори до хмар“, „Ви, хлопці, не сумуйте“, „Ми зродились із крові народу“, „Гей гу, гей га, таке-то в нас життя“ тощо. Славлення козацьких вольностей, перемоги над ворогом, синьо-жовтих прапорів, мужності, сміливості, відданості Батьківщині – такий основний зміст цих пісень. Вони продовжують тематику козацьких, стрілецьких, революційних пісень, хіба що спрямування їх більш конкретизовано й підпорядковане одній меті – волі для народу, незалежності для держави. З

музичного погляду це найбільш художньо завершений, стильово однорідний пласт у повстанських піснях. У них українські козаки, стрільці відстоювали свободу та незалежність народу, соборність України, майбутнє своїх дітей. Сини України йшли на бій з ворогами, не шкодуючи свого життя. У стрілецькій пісні „Повій вітер степовий“ є слова: „Заплаче мати не одна, заплаче Україна, бо не одного козака земля сира накрила“. Або в іншій стрілецькій пісні Л. Легкого: „А хто піде з нами, буде славу мати, йдем за Україну воювати“.

Для музики календарних і обрядових пісень характерний, здебільшого, невеликий обсяг (діапазон) мелодії, діатоніка, часте повторення одного мотиву (наприклад „Щедрик“ в обробці М. Леонтовича). Формуванню патріотичних почуттів сприяють історичні думи у виконанні кобзарів, легенди, які оспівували героїчну минувшину. Обрядові пісні хліборобського року своїм поетичним словом не лише вводили дитину в світ дорослого, трудового життя, а й допомагали їй осягнути філософську картину світу, зокрема, усвідомити роль праці як основи людського буття.

Козаки ще за сивої давнини відчували цілющу силу музики. Використовували її для надихання на перемогу, гартування сили духу, тамування болю під час операції та прискорення одужання. Відомо, що свого часу знаменитого артиста Євгена Леонова зі стану коми змогла вивести тільки задушевна народна пісня [1, с. 17].

Висновки. У процесі тривалих досліджень із патріотичного та духовного виховання засобами пісні в експериментальних козацьких класах КУ ССШ № 3, КУ ССШ № 10 та козацьких класах КУ ССШ № 25, було виявлено її надпотужний вплив на формування в козачат багатьох ціннісних якостей, серед яких – працьовитість, мудрість, любов до свого краю, шанобливе ставлення до православної віри, старших за віком, рідної мови, традицій та звичаїв українського народу, милосердя, хоробрість, дотепність та естетичний смак.

У пісні, як ні в якому іншому народному творі, розкривається характер, розум, лагідність і доброта нашого народу. Українська народна пісня сприяє гідному прояву таких християнських чеснот, як покора, щедрість, чесність, наполегливість, доброзичливість, поміркованість, справедливість, вірність, довіра тощо. Вона застерігає від таких гріхів, як нечесність, гордість, гнів, заздрість, крадіжці, обжерливість, наклеп, непослух, пліткарство тощо. Таким чином, українська народна пісня відіграє значну й незамінну роль у духовному й військово-патріотичному вихованні молоді, її підготовки до захисту Вітчизни. За належних педагогічних умов і вмілого використання, пісня має неоціненні можливості з поліпшення та збагачення навчально-виховного процесу, спрямованого на різнобічний розвиток майбутніх захисників рідного краю.

У перспективах подальших досліджень маємо виявляти та описати вплив окремо взятих пісень на формування й розвиток кращих ціннісних якостей козачат-хортингістів і джур, з метою якісного навчально-методичного забезпечення діяльності козацьких класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Є. Євгена Леонова із коми вивела народна пісня / Є. Бойко // Музика. – 2012. – № 11. – С. 17–19.
2. Ващенко Г. Народна пісня і етнопедагогіка України / Г. Ващенко // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1–2. – С. 30–36.
3. Гончаренко С. У. Гуманізація і гуманітаризація освіти / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 2–8.
4. Деревянко В. Проводимо фізкультхвилинки / В. Деревянко, В. Сілкова // Учитель початкової школи. – 2013. – № 2. – С. 22–25.
5. Електронний фонд бази даних Української Національної Федерації Хортингу. Федерація твоєї Батьківщини. Хортинг у творчості художників, музикантів, поетів та письменників. Вірші, пісні і оповідання про хортинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.horting.org.ua/node/8602>. – Назва з екрана.
6. Жупанин С. Календарна народна пісня в естетичному вихованні / С. Жупанин // Народна творчість та етнографія. – 1972. – № 5. – С. 55–93.
7. Іваницький А. І. Український музичний фольклор: підруч. для вищих учб. заклад. / А. І. Іваницький. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 320 с.

8. Кошиць О. Про українську пісню й музику / О. Кошиць. – К. : Муз. Україна, 1993. – 48 с.
9. Макаров А. Світло українського бароко / А. Макаров. – К., 1994. – С. 24.
10. Пісні Сумщини: укр. нар. пісні: пісенник / фольклор. В. В. Дубравіна; редкол. М. М. Гордійчук та ін.: – К. : Муз. Україна, 1989. – 503 с.
11. Про стильові особливості поезики писали П. Житецький: Мысли о народных малорусских козацких думах. – К., 1893; Ф. Колесса: Про генезу українських народних козацких дум. – Львів, 1921; С. Грица: Мелос української народної епіки. – К., 1979.
12. Українська культура: проблеми і перспективи / матеріали науково-практичної конференції, присвяченої Року культури в Україні / Харківська Державна наук. бібліотека ім. В. Г. Короленка. – Х., 2004. – 89 с.
13. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори / К. Д. Ушинський. – К. : Вища шк., 1949. – 182 с.
14. Чичеров В. И. Русское народное творчество / В. И. Чичеров. – М., 1959. – 332 с.
15. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

REFERENCES

1. Boiko, Ye. (2012). Yevhena Leonova iz komu vyvela narodna pisnia [Yevgeny Leonov from places brought folk song]. *Muzyka [Music]*, 11, 17–19.
2. Vashchenko, H. (2001). Narodna pisnia i etnopedagogika Ukrainy [Folk song and ethnopedagogics Ukraine]. *Narodna tvorchist ta etnihrafiia [Folk art and ethnography]*, 1–2, 30–36.
3. Honcharenko, S. U., & Malovanyi, Yu. I. (2001). Humanizatsiia i humanitarizatsiia osvity [Humanization and humanization of education]. *Shliakh osvity [Through education]*, 3, 2–8.
4. Derevianko, V. & Silkova, V. (2013). Provodymo fizkultkhylynky [We provide fizkultminutki]. *Uchytel pochatkovoї shkoly [Primary School Teacher]*, 2, 22–25.
5. *Elektronnyi fond bazy danykh Ukrainskoi Natsionalnoi Federatsii Khortynhu. Federatsiia tvoiei Batkivshchyny. Khortynh u tvorchosti khudozhnykiv, muzykantiv ta pysmennykiv. Virshi, pisni i opovidannia pro khortynh* [Horting in the work of artists, musicians, poets and writers. Poems, songs and stories about Horting]. Retrieved from доступу : <http://www.horting.org.ua/node/8602>.
6. Zhupanyk, S. (1972). Kalendarma narodna pisnia v estetychnomu vykhovanni [A calendar folk song in aesthetic education]. *Narodna tvorchist ta etnihrafiia [Folk art and ethnography]*, 5, 55–93.
7. Ivanytskyi, A. I. (2004). *Ukrainskyi muzychnyi folklor* [Ukrainian folk music]. Vinnitsa: Nova Knyha.
8. Koshyts, O. (1993). *Pro ukrainsku pisniu y muzyku* [On the Ukrainian song and music]. Kyiv: Muz. Ukraina.
9. Makarov, A. (1994). *Svitlo ukrainskoho baroko* [Light Ukrainian Baroque]. Kyiv.
10. Dubravin, V. V., & Hordiichuk, M. M. (Eds). (1989). *Pisni Sumshchyny: ukr. nar. pisni: pisennyk* [Song Sumy, Ukrainian folk songs, songwriter]. Kyiv: Muz. Ukraina.
11. Zhytetskyi, P. (1893). *Mysli o narodnykh malorusskykh kozatskykh dumakh* [Thoughts on narodnykh malorusskykh dumas]. Kyiv; Koless, F. (1921). *Pro henezu ukrainskykh narodnykh kozatskykh dum* [On the genesis of Ukrainian Folk Dumas]. Lviv; Hryts, S. (1979). *Melos ukrainskoi narodnoi epiky* [Melos of Ukrainian folk epics]. Kyiv. *Pro stylovi osoblyvosti poetyky pysaly* [On the stylistic features of written poetics].
12. *Ukrainska kultura: problemy i perspektyvy* [Ukrainian Culture: problems and prospects]. (2004). Kharkov
13. Ushynskyi, K. D. (1949). *Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works]. Kyiv: Vyshcha shkola.
14. Checherov, V. I. (1959). *Russkoe narodnoe tvorcestvo* [N narodnoe Creativity]. Moscow.
15. Yagupov, V. V. (2002). *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv: Lybid.

Наталія Радчук.

Українська народна пісня як засіб патріотичного та духовного виховання козацат-хортингістів.

У статті автор висвітлює потужний вплив народної пісні на патріотичне та духовне виховання учнів козацьких класів. Зосереджує увагу на тому, що піснею можна торкатися

ніжних струн серця дитини, пробуджувати в неї любов до краси слова, рідного краю, музики українського народу, спонукати до вивчення історії і культури свого народу. Автор стверджує, що народна пісня мотивує учнів до вивчення рідної мови, пробуджує в них паростки патріотизму, милосердя, формує духовність та естетичний смак, відображає емоційні переживання з їх найрізноманітнішими відтінками. На думку автора, народні пісні та хорові твори завжди були та залишаються дієвими засобами виховання самосвідомості українського народу, протистояння націоналізму й релігійному гнобленню з боку інших народів. Автор відзначає, що у козацькому класі хорове виконання патріотичних пісень формує в учнів найкращі якості козача-лицаря; впливає на формування козацького духу майбутнього воїна-патріота, захисника рідної землі з вираженою українською національною свідомістю, сприяє згуртуванню, активізує діяльність дитячої козацької громади.

Ключові слова: патріотичне виховання, хортинг, козачата-хортингсти, духовне виховання, формування, українська народна пісня, джюри, козацький клас, козацький дух, національна свідомість, загальноосвітній заклад, учні.

Natalia Radchuk.

Sumy specialized school No.10 named after O. Butko Hero of the Soviet Union (Sumy, Novomistenska Str. 30).

Ukrainian folk song as a mean of patriotic and mental education of Horting Cossacks.

In the article the author considers a significant influence of folk songs on patriotic and mental education of pupils of Cossack school forms. Especial attention is devoted to the fact that a song can touch the thin strings of a child's heart, awaken love to nice words, to the country, to Ukrainian music, to induce studying history and culture of own nation. The author states that folk songs motivate children to study mother tongue, awaken the seeds of patriotism, compassion, form spirituality and aesthetic taste, reflecting the emotional experience with their wide variety of shades. According to the author's thoughts, folk songs and choral works have always been and remain an effective means of education of consciousness of Ukrainian people, opposition to the nationalism and religious oppression from the side of other nations. The author notes that in the Cossack classes choral performance of patriotic songs by the pupils forms best qualities of a real Cossack; influences the Cossack spirit as a warrior-patriot, a defender of his native land with a strong Ukrainian national consciousness, activates activity of a child Cossack community.

Key words: patriotic education, Horting, Horting Cossacks, mental education, formation, Ukrainian folk song, Cossack class. Cossack spirit, national consciousness, public school, pupils.

Наталія Радчук.

Украинская народная песня как средство патриотического и духовного воспитания казачат-хортингистов.

В статье автор освещает мощное влияние народной песни на патриотическое и духовное воспитание учеников казацких классов. Сосредотачивает внимание на том, что песней можно касаться нежных струн сердца ребенка, пробуждать в нем любовь к красоте слова, родного края, музыке украинского народа, побуждать к изучению истории и культуры своего народа. Автор утверждает, что народная песня мотивирует учеников к изучению родного языка, пробуждает в них паростки патриотизма, милосердия, формирует духовность и эстетический вкус, эмоциональные переживания с их разнообразными оттенками. По мнению автора, народные песни и хоровые произведения всегда были и остаются действенными средствами воспитания сознания украинского народа, противостояния национализму и религиозному угнетению со стороны других народов. Автор отмечает, что в казацком классе хоровое исполнение патриотических песен формирует в учеников лучшие качества казака-лицаря; влияет на формирование казаческого духа будущего воина-патриота, защитника родной земли с выраженным украинским национальным сознанием, способствует сплоченности, активизирует деятельность детской казацкой общины.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, хортинг, казачата,-хортингисты, духовное воспитание, формирование, украинская народная песня, джюри, казацкий класс, казацкий дух, национальное сознание, общеобразовательное заведение, ученики.